

Kritika-Figyelő

Gondolatok három „vállalkozásbarát” könyvről

Gáspár László Bevezetés az emberi erőforrások elméletébe című könyve a korábbi kutatások alapján nem a kizárólagosan közgazdaságtani megközelítések alapján foglalkozik tárgyával, hanem a pedagógiában is hasznosítható és nélkülözhetetlen tankönyv lehet humán szervező és művelődési menedzser szakon.

Az iskolában is bevezetett minőségoktatás egyre jelentősebb feladat, erre készítettek *Barta Tamás* és *Tóth Tihamér* jól kezelhető elméleti/gyakorlati könyvet a bevezetőnek is használható ismeretekről, nem zárva ki azt, hogy a minőség tanítása nagyobb után gondolást és további tanulást igényel szakspecifikus irányokban.

A pedagógusok átképzésének idején a várható egyik irány nálunk – és az angolszász felfogásnak megfelelően más országokban is – az emberek vállalkozóvá képzése. Ennek a feladatnak tesz eleget *Barta Tamás* és *Kristály Máttyás* vállalkozáspszichológiáról írott könyve.

Az emberi erőforrások fogalmának lehetséges pontos meghatározására számos kísérlet történt; az egzakt kijelentésektől a körülírásig a szakma számos értelmezéssel találkozott. A filozófiai értelmezéstől a gazdasági beruházás megközelítéséig széles körben vitatott állítások szerepelnek attól függően, milyen célok és érdekek alakítják a szakíró értelmezését. Tény az, hogy a sokféle megközelítés szinte mindig abból indul ki, hogy a gazdaság egyenetlen alakulása, tervezhetőségének korlátozottsága, a piac kiszámíthatatlansága ellen szükséges valamilyen védekezés. A személyiségnek a gazdaságban is ha-

tékony, eredményes működése minden korszakban, ma pedig különösen a legfontosabb feltételként szerepel a gazdaság és társadalom működését elemzők körében. Minden gazdasági folyamat tervezésének egyik feltétele az ember (tudatos vagy kevésbé tudatos viselkedése, ismereteinek egyenetlenségéből eredő bizonytalanság stb.) szerepének sokoldalú vizsgálata, személyiségének remélhető optimális alakítása.

Azok a hazai, több tudományterület kutatásából leszármazott ismeretek, amelyek során már korábban is indukálódhattak bizonyos tudások az emberi erőforrások szerepéről, most kifejezetten célra irányultan, a személyiség tanulással történő fejleszthetősége oldaláról közelítve, rendszerelvűen jelennek meg a *Janus Pannonius Tudományegyetem* emberi erőforrások feltárására irányuló vizsgálatában és a felnőttképzés menedzserképzési anyagába illesztetten. Erről a kutatássorozatról a pedagógia szemszögéből ad áttekintést *Gáspár László* új könyve. A könyv tematikusan vezeti olvasóját a személyiségképtől az emberi erőforrások szervezhetőségének problémájáig. Foglalkozik a tudás és képességek allokációjával, amelyek aztán a szervezetben jelennek meg mint eleven hatóerők. Vázlatosan, néhány súlypontot kiemelve tekinti át az emberi erőforrásoknak mint gazdasági erőnek felismerési folyamatát. Ismerteti néhány közgazdász véleményét, majd azokra a szervezeti formákra tér ki, ahol és amelyekben az emberi erőforrások sajátos „termelése” történik. Kifejezetten az életkorra, majd családra, társadalomra, a közösségi kapcsolatok rendjére

fordítja figyelmét. A szerző a képesség-alakítás nagy összefüggéseit foglalja össze sokoldalúan, és ezután lép át a szervezetek, intézmények emberi erőforrással foglalkozó, azt alakító köreire. A részben filozófiai okfejtés gyakorlati következtetései nyomán a befejező részekben a munkamegosztáshoz, a szervezetekben megvalósuló humánpolitika feladataihoz, az ember-, szervezet- és humánfejlesztés összefüggéseire ad támpontokat és orientáló feladatokat. Részletesen tárgyalja a munkahely nevelő, személyiségalkotó, humánfejlesztő szerepét és feladatait az egyén és a közösség oldaláról egyaránt.

Azok a korábbi, az emberi erőforrással kapcsolatos, a szerző és más közreműködők által nem kizárólagosan közgazdasági megközelítéssel folyó kutatások (ilyenek jelenleg is vannak) már korábban megállapították, hogy a munka humanizáltabbá válása, a munkában megjelenő szellemi részarány növekedése következtében jelentősen változik az emberi munka közgazdasági értéke, átalakul a munkamegosztás. Csak az emberi tudás és a képességek fejlődésén alapuló feladatdiverzifikálással és az azt kísérő elmélyüléssel válik lehetővé a munkatevékenység reproductív fizikai részének visszaszorítása. Ennek a folyamatnak alapvető, lényegi eleme a tanulás értékén való kezelése. *Gáspár László* az ehhez szükséges szaktudományi (közgazdasági) elemzéshez kíván a pedagógia sajátos szempontjaival hozzájárulni.

Az üzleti stratégia egyik alapja: a minőségi menedzsment. A magyar nyelv a „minőség” kifejezésen a tulajdonságok együttesét érti, elsősorban az értékelést is magában foglaló értelemben használja. Mind *A. Juran* minőségre vonatkozó felfogása, mind pedig *Garvin, D. A.* koncepciója öt dimenzióban határozza meg a minőséget. Ezek: a transzcendens definíció (a relatív minőség), a termékhez kapcsolódó definíció,

a felhasználóhoz kapcsolódó definíció, a gyártáshoz kapcsolódó definíció, végül az értékekhez kapcsolódó definíció. Ismertek azok a széles körű minőségfelfogások és gyakorlat, amelyek lényegében meghatározzák a gazdasági talpon maradását (például japán vállalatok alkalmazta Deming-kör), avagy a minőségfilozófia elve, amely a felső vezetés minőségpolitikával összefüggő felelősségét szabja meg. A minőségirányítás (Quality Management; QM), a minőségügyi rendszer (Quality System; QS) ma nélkülözhetetlenek és a teljes körű minőségirányítás rendszerébe (Total Quality Management; TQM) integrálódnak. A taylori QC-től a TQM-ig vezető út gazdag volt nem mindennapi fordulatokban, és ennek a fejlődésnek kényszerítő ereje készítette a *Minőség-menedzsment* című új kötet szerzőit, *Barta Tamást* és *Tóth Tihamért* arra, hogy a mindent átfogó minőséget jól kezelhető, rendkívül didaktikusan felépített, rendszerezett módon foglalják keretbe. A jelen egyértelműen a Management by Quality (MBQ) jellegű vezetői felfogásé, amely érvényre juttatásának egyik fontos feltétele, hogy a munkamegosztás különböző szintjein együttműködők időben és célszerűen tömörítve, egyben a további gondolkodást indukálva ismerjék meg a minőséggel összefüggő ismereteket. *Barta Tamás* és *Tóth Tihamé* elméleti alapon tanúsítják és gyakorlati megoldásokat közvetítő könyve érdemben segíti a minőség általános érvényre juthatóságának követelményét és az iskolai tanítás/tanulás eszköztárának gazdagítását. A könyv kilenc főfejezete megfelelő arányban szentel teret a minőséggel összefüggő kívánatos tudások rendszerezésének. Az elméleti összefüggések bemutatása és a gazdasági, intézményi szervezetek szintjeinek megfelelő feladatmeghatározások után a minőséget leghatékonyabban meghatározó tényezők felsorolása következik, kitekintéssel a nemzeti és nemzetközi minőséggel

összefüggő kapcsolatrendszerre. Szemléletes a külföldi minőségbiztosítással kapcsolatos ismeretek bemutatása. Ezek jelentőségét nem szükséges hangsúlyozni, a multinacionális gazdaságban egységes minőségi elvek betartása/betartatása ezen a téren a legszélesebb ismereteket kívánja. Gyakorlati haszonnal jár a hazai és nemzetközi minőségi szabványok, az ISO, illetve MSZ EN ISO (MSZ EN ISO 9001) bemutatása. Ide tartozna, bár a könyvben egy későbbi fejezetben található, a tanúsítási rendszer ismertetése. Az ehhez szükséges kellő oktatási, képzési területek és módszerek sokoldalú bemutatása az önképzésben is segítség, mert a közreadott programajánlatokkal, témavázlatokkal a közvetlen képzési, oktatási gyakorlatot segítik. A szerzők gyakorlatorientáltságát és szakmai igényességét tükrözi, hogy egyaránt szerepelnek feldolgozásukban a vezetők és munkatársak oktatására alkalmas ismeretek, tükrözve azt a követelményt, amely a minőségi kibocsátás feltételeként kimondja a szervezet minden tagjának felelősségét a termelés vagy a szolgáltatás területein. Az oktatás, a képzés fontosságát azzal is kiemeli, hogy az erőforrások biztosításáról szólva nemcsak a szűkebben vett anyagi feltételek szerepelnek, hanem azok a képzett személyek is, akik a rendelkezésre álló erőforrások birtokában képesek lesznek befolyásolni a minőség színvonalának tartósságát, új minőségi célok esetén pedig azok elérhetőségét.

A szűkre szabott terjedelem ellenére szól a könyv az Európai Unióval összefüggésben várható minőség elvárásokról, az arra való felkészülésről. Itt hangsúlyozottan foglalkozik a piaci mechanizmusokkal és a fogyasztóvédelem új feltételeivel. Gyakorlatias az a fejezet, amelyben a minőség menedzselése szerepel. Rövid vezetési tanácsadó ez, lényegi megjegyzésekkel, a vezetői tulajdonságoktól a csoportirányítás mód-

szeréig, jelezve azt, hogy a szervezet működésének is egyik alapfeltétele a szervezetben együttműködők kellő irányítása, motivációja, felelősségtudatuk állandó alakítása. Ennek megalapozása az iskolákban kezdődik – a megvalósítás azonban már a mindennapok tudatos feladata.

A Minőség–menedzsment című kötetben Barta Tamás és Tóth Tihamér jelentős pedagógiai feladatot is vállal. Nem véletlen, hogy a minőséggel kapcsolatban a filozófiai, erkölcsi és etikai kérdések elsőbbséget élveznek szerzte a világon, mert a minőség szolgálja – terméken, magatartáson keresztül – legközvetlenebbül a nemzet, a társadalom érdekeit, s a többi feladat ennek egyértelműen alárendelődik. *A minőség tanítása és tanulása a nevelési folyamat része.* Az az ember, akinek minőségfelfogása helyesen alakul, majdan munkaszervezetében is ezt képviseli – ezzel növeli annak eredményességét a hazai és nemzetközi üzleti kapcsolatrendszerben. A kötet szakmai nyelvezete igényes, mégis olvasható. A csoportosítások a lendületes olvasást, a rendszerezettséget a kellő erőfeszítést biztosítja a tanulás érdekében. A fejezetek végén található feladatok és összefoglalások segítik a tömörítést, a vizsgázás és/vagy vizsgáztatás lehetőségét, továbbá a tanulás eredményességének mérését.

Gyakran hangzik el, hogy az egyének vagy csoportok fenn- és megmaradásának a piacgazdaságban egyik lényeges feltétele a vállalkozókészség és -képesség. Ismert tény, hogy a népeség jelentős része alapvetően nem tipikus vállalkozó. Most, amikor szükségessé vált a pedagógusok átképzése, megfontolandó a vállalkozás tanítható ismereteinek népszerűsítése mind szélesebb körben, ehhez pedig az erre alkalmas tudnivalók szakszerű feldolgozását tartalmazó művek ismerete. Ennek előnye a vállalkozás kockázatát-

nak csökkentésében, esetleg elkerülésében mutatkozna. Ma általában az emberek alapvető adottságai – kivételes esetektől eltekintve – nem teljesítményekre, mások legyőzésére orientáltak. Az üzleti világban a vállalkozások többségének sikere attól függ viszont, hogy elég erős-e a teljesítménykényszer, a sikerorientáltság mennyire érvényesül. A vállalkozás technikája végzős soron tanulható. A vállalkozáshoz szükséges képességek fejlesztése nehezebb, de ez is lehetséges. A pszichológiai felkészültség mindenképpen hasznos, mert növeli az önismeretet, segít megközelíteni, és ha lehet, tisztázni a vállalkozói gyakorlatban előforduló problematikus eseteket. A pszichológia különböző módon vizsgálja és elemzi az ember viselkedését a gazdaságban, lelkiállapotát és a cselekedetek indítékait. Nem kétséges, hogy a vállalkozásban részt vevők önmegismerését, mások ismeretét, a helyzettől függő szükséges magatartás felismerését és az ebből származó következmények felmérését a pszichológia elősegíti. Ez a felfogás az alapja *Barta Tamás* és *Kristály Mátyás* jól szerkesztett, gyakorlati célra irányultságú *Vállalkozáslélektan* című művének, amely egyike a világbanki szakképzésfejlesztési program keretében készült munkáknak.

A hazai vállalkozók közül sokan kényszervállalkozók. Elsősorban számukra íródott a könyv, de azok számára is, akik már a vállalkozói körben vannak, vagy a vállalkozásra készülnek – akár iskolásként, akár más módon –, élvezettel forgathatják a könyvet. A szerzők céltudatosan az önfejlesztő aktivitás szükségleteire építenek, mert azt az elvi tételt fogadják el, mely szerint: a vállalkozásnak szociálisan értékes és egyénileg eredményes magatartás- és tevékenységformában kívánatos folynia. Ezzel megalapozódik az erkölcsi és etikai megbízhatóság, amelynek szükséges

érvényesülnie. A szerzőpáros követi a ma igényelt, gyors és tömörített ismeretanyagátadást, az ismereteket „in medias res” kezeli, vezérszóként felsorolva a teendőket. A jól csoportosított, arányos rendezésű, egymásra épülő fejezetek a könyv gyakorlati hasznosíthatóságát segítik elő.

A főtéma az emberi személyiség (1. fejezet, tizenhat részfeldolgozással) és az üzleti kapcsolat lehetséges kiépítése (a 2. fejezetben, kilenc belső csoportosítással). A vállalkozásokkal foglalkozó, azt különböző formákban tanító vagy tanuló személyek körében nagy az érdeklődés mind a vállalkozás elméleti, mind gyakorlati kérdéseit tárgyaló munkák iránt. Sajátos kettősségnek vagyunk a tanúi: együtt vannak jelen az elitképzésben és a tömegképzésben az azonos vállalkozási ismeretek iránti igények kielégítésének szükségletei. A vállalkozási oktatási kultúra ezt vagy kifejezetten magas szintű és legtöbbször a csak külföldi példákra alapozott tananyagokkal oldja meg, vagy általánosító, a lényegyet elfedő, de látványos megoldásokkal szolgálja ki. A gazdasági érdek mindenesetre az azonnali megoldások irányába hat, a praktikus ismeretekhez azonban gyakran nem társulnak még a legszükségesebb, a személyiségre, az ember cselekvésének néhány törvényszerűségére vagy az üzleti kapcsolatok építésének emberi tényezőire vonatkozó – akár vázlatos – ismeretek sem.

A Vállalkozáslélektan nem kíván mély pszichológiai előismereteket, ugyanis azokkal az általánosan érzékelhető jelenségekkel foglalkozik – és ezekhez nyújt pszichológiai megközelítéseket –, amelyek ma a vállalkozások többségében tapasztalhatók. A könyv érdekesen mutatja be a vállalkozás motivációs háttérét, a siker és kudarc sajtós viszonyát, ezek lehetséges feloldását. A vállalkozás során felmerülő konfliktusok kezelésének módjaira is